

JORGE HERRALDE

“Antzinako totem bat naiz”

1969 urrun hartan abiarazi zuen Jorge Herraldek Anagrama, instituzio bat gaztelaniazko argitaletxeen artean. 2017an erretiroa hartuta, eta 85 urte beteta, gertutik jarraitzen du oraindik editorialaren egunerokoa, bereartzelona etxean aitortu digun gisara.

 ARITZ GALARRAGA **ORIOCL CLAVERA**

Adintsu izan gabe dagoeneko adin bat daukagun irakurleontzat –hain ponposoki adin ertaina deitzen duten hori, ze kondena–, gaztelaniazko argitaletxe erreferenteetako bat da Anagrama, erreferenteena ez bada. Etxeko apalategiei egindako errepasso azkar batek hala ziurtatzen du. Izan ere, besteren etxera sartzen naizenean egiten dudana lehen gauza liburutegia begiratzea izaten da –eta badakit hau aitortuta gehiago gonbidatuko ez nauten arriskua dagoela–, liburu horixka, grisaxka, beltz gisakoak aurkituko ditudan esperantzarekin, etxean bezala sentiaraziko nautenak.

Euskal Herriko gehigarri kultural garrantzitsuenarentzat lanean jada -gaur egunean desagertua-, idazle sorta eder bat elkarrizketatzeko aukera izan nuen, ez dakit mundu mailakoa, bai behintzat nazioartekoa, klase ertain-altua, asko Anagrama taldekoak: Jonathan Coe, Jean Echenoz, Alan Pauls, Juan Villoro esaterako, gertuago Quim Monzó edota Sergi Pàmies katalanak -denak gizonezkoak, puntu negatiboa-. Horietako ez gutxik utzi zuten marka nire ibilbide, ez bakarrik profesionalean, baita segur

aski pertsonalean ere. Honekin guztiarekin esan nahi dudana da nire irakurle bizitza, eta oro har bizitza, oso diferentea, uste dut okerragoa litzatekeela Anagrama existitu izan ez balitz.

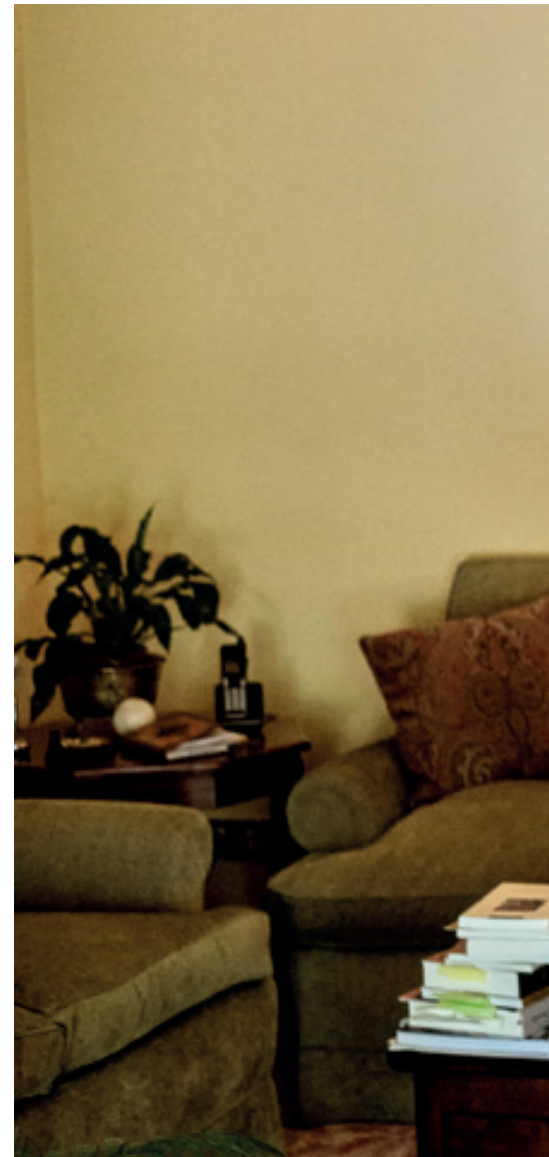
Motxila pisutsu horrekin, beraz, jo dugu Jorge Herralde editorearen tinbrea, Bartzelona goialdeko etxe dotore batekoa, udaberriko eguerdi eguzkitsu batean. Lali Gubern emazte, laguntzailer, aholkulariak ireki digu atea –zeinak, izkina batetik gero, senar, lagundu, aholkatuari oharrak egingo dizkion etengabe, izen bat hemen, data bat han–. Gonbidatuentzako egongelara pasa, eta handik gutxira agertu da Herralde, patxadatsu –beste elkarrizketa bat!–, kopaxoa eskuan; hasieran pentsatu dut ardoz betea, baina orduagatik, eta likidoaren kolore uherragatik, lasai asko izan zitekeen Martinia.

Eseri, kazetariari matrikula hartu, eta hizketaldia euskaraz ezin egitearen broma erortzen utzi ondoren, gaztelaniaz hasi du hitz aspertua, katalanera aise salto eginez, eta tartekatuz frantses, italiara edo ingelesezko esapideak, naturalki. “Maite dut hizkuntzaz aldatzea”. Momentu batez Frankfurtoko li-

buru feriako edozein pasillotan gaude-la ematen du. Kosta egiten zait aurrean 50 urte luzeko esperientzia pilatu duen pertsona daukadala irudikatzea, 4.000 titulu baino gehiago publikatu dituen, askorentzat dagoeneko ahaztezina den katalogoaren eraikitzailea.

POLITIKOTIK LITERATURARA

Bost hamarkadako edizio-lana bizkar gainean, zaila da zer momentu atxikiko lukeen erabakitzea. Lehen hamarkada, argitaletxea sortu zenetik Espainiako trantsizio politikoak ekarri zuen desilusionaraino doana, kurioski, “ilusio handiko garai izan zen, baina baita zartako ugarikoa ere, zentsurarekin talka etengabe-koa” –guztira bederatzi liburu bahitu zizkieten Anagramari, horietako lau Franco hil ondotik–. “Eta halako batean lortzen

duzu liburu bat ustekabeen pasatzea, *Sobre la psicología de la incompetencia militar* (Gaitasun-eza militarren psikologiari buruz), Francoren lagun-min Muñoz-Grandes Teniente Jeneralari bidali niona". Argitaletxea garai hartan editorea baino gorriagoa eta erradikalagoa ote zen galdetuta, baietz erantzun du Herraldek, "baina editore hau zen liburu haiek ateratzen zituena, arrisku guztiak hartuta". Gogoan du Manolo Sacristan, garaiko komunista katalanen popeak, bota zion lorea; haren esanetan "Espainiako argitaletxe ezkertiarrena" baitzen Anagrama.

Egoera politikoa aldatuta, argitalextearen bizirautea bera arriskuan jarri zuen krisialdi handia ezagutu zuten: banatzailearekin arazo ekonomikoak izan zituzten, ultraeskuinak bulegoak erre-

zizkien eta batez ere liburu politikoaren salmenta jaisten hasi zen, 1977tik aurrera. "Liburu mota horren irakurleak desagertu egin ziren, egun batetik bestera ia, zer esanik ez PSOEk hauteskundeak irabazi ondotik: batzuk Indiarra joan ziren, beste batzuk ziztatzan hasi, liburu politikoak biltegian hauts hartzen geratu zitzaizkigun". Atzetik ere bazetorkion literaturarekiko joera, argitaratuak zituen Charles Bukowski, Tom Wolfe, baina liburu politikoak estalita geratzen ziren. Nolabaiteko liberazioa ezagutuko du literaturak urte haietan, eta editoreak ere bai neurri batean.

1981ean martxan jarriko duen Panorama de Narrativas, eta 1983an abiatu zen Narrativas Hispánicas bildumak dira horren adibide. Argitaletxeari egiatzko bultzada eman, eta hurrengo lau hamar-

kadatan Espainiako literatur sisteman bete duen leku zentrala eskurarazi ziotenak. Lehen, "Gallimard argitaletxearen *Du monde entier* bildumaren gisako bat", hau da, mundu mailako lehen lerroko idazleak emango dituen gaztelaniaz, azal hori koloreko identifikagarri horiekin -Planetako editoreak "sukar horia" deitzen zion-. Bertan argitaratu dira klasiko garaikide bilakatu diren obra eta autore ugari, hasieran erabat ezezagunak zirenak bazterrotan, adibidez *British Dream Team* horretakoak -Martin Amis, Julian Barnes, edota Kazuo Ishiguro Nobel sariduna-.

Bigarren bildumak azal grisaxkak baliatzen ditu, eta gaztelaniaz idazten duten autoreak agertzen. Bertan hazi dira, batzuk hasi ere, Carmen Martín Gaité, Alvaro Pombo, Soledad Puertolas edo

Rafael Chirbes –“Bere hasierak zalan-tzagarriak izan ziren”, dio editoreak-, eta berrikiago Marta Sanz eta Sara Mesa. Baita idazle latinamerikarrak ere, bes-teen gainetik nabarmenduz Roberto Bolaño txiletarra. “Autoreek eman izan didate satisfazio gehien, horiek dira edizio-gintzaren benetako protagonista, eta saiatu izan naiz gertuko harremana edukitzen, ez bakarrik profesionala; lasai asko joan naiteke haiekin koparen bat hartzera”. Horrela lortu du Anagramak Espainiako irakurketaren panorama garaiakidea aldatzea, eta finkatzea, azken 40 urteotan.

EUSKAL IDAZLEAK

Segur aski gaztelaniazko argitaletxe garrantzitsuena izan dena, aldiz, katalanezko liburu batekin abiatu zen. “Kasualitatez”, bilduma bakoitzeko bina liburu baitzeuden aurreikusita, baina Cesare Pavese-ren *L'ofici de viure* (Bizitzearen ofizioa) eta Claude Levi-Straussen *Tristes tròpics* (Tropiko tristeak) iritsi ziren lehenengo, “bi liburu izugarri”, 1969ko apirilaren 23rako. Katalanezko bildumak ez zuen arrakastarik izan ordea, liburu-ko 300 ale saltzera ere ez ziren iritsi, “maisulanak izanik”. Bost titulurekin eten zen bilduma. “Badirudi katalanera itzulitako liburuak irakurtzeko jenderik ez zegoela urte haietan”. 2014an Llibres Anagrama bilduma abiarazi zuten, katalanez, autore original –Irene Solà, Mercè Ibarz- eta itzuliekin. Orain balegoke itzulpenak ere katalanez irakurtzeko prest dagoen jendea, antza.

Literatura periferiko deitzen meloia

irekita, euskaraz idatzi duten autoreen erabateko absentsia aipatu diot. “Urte haietan Bernardo Atxaga zen entzuten genuen izen bakarra. Eta hartuta zegoen, noski”. Badira euskaraz idazten ez duten euskal autoreak Anagramaren katalogoan, esaterako Marie Darrieussecq edo Miguel Sánchez-Ostiz –“hainbat liburu publikatu dizkiot, bikainak”-. Momen-tuan ez dut gogoratu Hasier Etxeberriak ere harreman estua zuela argitaletxearekin, ETBko Sautrela literatura saioan Paul Auster elkarrizketatzeraino –“Jorge Herralde editore handia da zinez, ez dago dudarik”, idatzi zuen Etxeberriak-. Eta ez naiz ausartu esatera euskal idazle garrantzitsu eta hala ere adiskide denak

beti izan duela amets Anagraman argitaratzea; tapa horixkak dituen Panorama de Narrativas-en, noski.

Orain arte Herralde editoreaz aritu gara, baina izen propioz hiru liburu argitaratu ditu jada, editorea idazle zapuztua dela konfirmatzen baina, 50 urteotako lanaren testigantza uzteko borondatea duela erakustera datozenak. “Tira, editorea ere idazlea da, neurri batean: gure liburuak lirarteke idazlearen hitzak, eta katalogoa nobela”. Beste liburu bat argitaratu berri du orain, *Los papeles de Herralde* (Herralderen paperak), modu ez-zuzen batean berak idatzitakoa: Jordi Gràcia saio-gileak egin duen Anagramaren historiaren alboan, Herraldek berak idatzi eta bidalitako hamarnaka esku-titz irakur baitaitezke, hartzaileak izanik idazle, beste editore, agente literario, literatura kritikariak. “Badirudi interesa piztu dutela eskutitzek, ez da izango oso ohikoa editore bat ikustea literatur jendearekin borrokan”.

Ez da oso ohikoa, ez, eta are gutxiago sistema editorialaren hermetismoa ezagututa, barne liskarrak, zenbaki kon-tuak, ezinikusi pertsonalak modu horretan haizatzea. Ez da oso ohikoa Herraldek Rafael Conte literatur kritikariari bidali zion eskutitzaren modukoak deskubritzea: “Irakurri berri dut, pentsa dezakezun bozkarioarekin, *El País*eko zure pope-pulpitutik nire editore lana hala definitzen duzula: ‘Anagramak literatura arinaren aldeko apustua egin du’”. Eskutitz batzuen gogortasuna gorabehera, “ez zait sekula pasa burutik inori agurra ukatzea, edo aterean bat ixtea kritika

negatiboengatik". Kontrakoa gertatuko zen, eta baten batek emango zion Herralderekiko harremanari ate-kolpea, Javier Marias idazleak esaterako, hain nabarmena izan baita bien arteko etsaigo publikoa.

EDITORE BATEN EGINBEHARRA

Markaketa lan hori, alabaina, editore baten eginbeharra ote da? Idazle bati eskatzen zaion bezala kritikaren gainetik egotea, itsusia gertatzen bada sortzaile batek kritikariaren lana itsustea, lokatz horietara jaitsi behar al du editoreak? Herralderen gaineko mito negatiboak ere existitzen dira, noski: kontratu bidegabeak, tratu eramangaitzak, aurrerapenen xuhurkeria. Eta badago Anagramaren historia Herralderen etsaien arabera kontatzen duenik ere: lehenengo etapan, Franco eta desilusioa izan ziren; bigarrenan, *El País* eta Carme Balcells agentea. Editore bat definitzen bada gehiago, argitaratu dituen liburuengatik baino, argitaratu ez dituenengatik, eskutitz hauen benetako balioa egon daiteke erakusten ez duten horretan.

Baina, zerk damutzen du editorea gehiago, argitaratu ez dituen liburu onak, edo argitaratu dituen liburu txarrak? "Liburu txarrak? Ze ozarkeria! Interesatu izan zaidan bakarra da liburu ez bakarrik onak, baizik eta pertinentek ere publikatzea. Uste dut ez dudala liburu onik pasatzen utzi. Egon dira publikatu ezin izan ditudan liburu onak, hori bai, eskuarki talde editorial handiek lekuz kanpoko eskaintzak egin dituztelako". Hain zuzen, paradigma aldaketa ekarri zuen 80ko hamarkadako azken urteetan enpresa-talde handiak edizioaren munduan sartu izanak. "Telebista kate, liburu denda eta abarretakoak izan ditzakete talde horiek beren baitan, eta idazle batengatik astakeria ordaintzeak ez die minik ematen ekonomian. Baina hori ere gainditu genuen".

Baten batek ikus dezake Anagrama argitaletxe handi gisa, are orain, 2014an Herralderek saldu zizkionetik bere akzioak Italiako Feltrinelli taldeari. "Jabez aldatu bai, baina independente jarraitzen duen argitaletxea da Anagrama; beti bezala, baina zuzendaritza berri batekin". Argitaletxearen politika izan omen da txikia-goengana arrantzan ez joatea: "Editore txiki bakar batek ere ezin izango du esan autore bat kendu diodanik". Jarraitzen du, beraz, editore txiki, fakturazioertain eta argitaletxe literario handi izateko bokazioarekin. Nahiz editorea bera ere

aldatu den, erretiroa hartu baitzuen Herralderek 2017an. "Silvia Sesé nik aukeratu ahal izan nuen, eta oso pozik nago. Harreman ezin hobea dugu, asko hitz egiten dugu, gauzak komentatzen dizkit, nik hari. Antzinako totem bat naiz orain Anagraman".

Azken urte honetan batez ere irakurri egin duela aitortu digu, asko, "agian inoiz baino gehiago". Memoria liburuak, oroitzapenak, editore, argitaletxe, idazleena; "kuxkuxero aseezina naiz". Anagramako liburuak ere bai, noski. Ez du haria galtzen. Batzuek diote argitaletxea ez dela jada lehen zena. Garai bateko influentzia eta izpiritua galdu dituela.

Gaur egunean errespetagarri, zuzen eta neurritsua denaren erdigunean dagoela, garai bateko izpiritu kritiko, zirikatzaile, bide-urratzailea galduta. Beste argitaletxe batzuek betetzen dutela orain Anagramak hamarkada luzez bete izan duen leku hori. "Auskalo. 50 urte betetzea eta dagoen bezala egotea jadanik sekulako arrakasta iruditzen zait, argitaletxea bihar bertan pikutara joango balitz ere". Elkarrizketa bukatutzat eman eta Herralderen etxea utzi aurretik, hitz egin dugunaren emaitza gaztelaniaz bidaliko diodala esan diot. "Ez duzu zertan. Fidatzen naiz. Hitz egingo dugu gero, beharrik balego". ●

